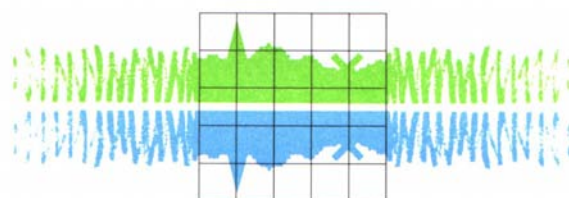

Rapportage behorend bij:

**Basiswandelkaart
Duin- en Bollenstreek**

Landschapsbeheer Zuid-Holland

Zorg voor ons landschap

DAT DOEN WE SAMEN

Landschapsbeheer Zuid-Holland maakt deel uit van een samenwerkingsverband van twaalf provinciale organisaties: Landschapsbeheer Nederland. Zij streven naar behoud, beheer en ontwikkeling van een ecologisch cultuurlandschap met een streekeigen karakter, in samenwerking met particulieren, boeren en overheden. Landschapsbeheer Nederland is een netwerk van professionele vrijwilligersorganisaties. Landelijk werken duizenden vrijwilligers aan beheer, herstel en ontwikkeling van ons landschap. Zij doen dat met kennis van de bijzondere landschappen die Nederland heeft, of het nu gaat om de Drentse hei, de Brabantse vennen of de Noord-Hollandse polders. Landschapsbeheer zorgt voor opleiding, begeleiding, gereedschap en veilige werkomstandigheden.

Rapportage behorend bij:
Basiswandelkaart Duin- en Bollenstreek

Gouda, 6 maart 2007

Onderzoek en

Rapportage: Pieter Balkenende, regiocoördinator Duin- en Bollenstreek

Foto's: Pieter Balkenende

Opdrachtgever: De heer F. Zaalberg / Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland

Opdrachtnemer: Landschapsbeheer Zuid-Holland

Akkoord voor uitgave: Johan Bezemer, projectmanager

Paraaf:

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	5
2. Werkwijze.....	6
1. Huidige situatie.....	7
3.1 Inleiding.....	7
3.2 Gemarkeerde routes.....	7
3.3 Ongemarkeerde routes.....	7
3.4 Overige wandelmogelijkheden.....	7
3.5 Belangrijk voorzieningen.....	8
4. Aanbevelingen en conclusie.....	9
4.1 Mogelijkheden voor nieuwe routes.....	9
4.2 Themawandelingen.....	9
4.3 Wandelen en Openbaar Vervoer.....	10
4.4 Verbindingen	11
4.5 Conclusie.....	11

Bijlagen

1. Basiswandelkaart Duin- en Bollenstreek
2. Gegevens Basiswandelkaart Duin- en Bollenstreek
3. Advieskaart
4. Overzicht wandelclubs Bollenstreek

1. Inleiding

Wandelen in de Duin- en Bollenstreek is een vorm van recreatie welke sterk onderontwikkeld is. Daarentegen zijn er wel relatief veel mogelijkheden om te wandelen. Met name binnen natuurterreinen zijn een flink aantal wandelingen uitgezet, deze vallen dus onder de gemarkeerde routes. Het is bekend dat deze routes ook veelvuldig worden gebruikt door met name recreanten uit de regio.

Naast de gemarkeerde routes zijn er legio wandelmogelijkheden langs fietspaden die parallel aan de verkeerswegen liggen in de Duin- en Bollenstreek. Vrijliggende wandelpaden naast de gemarkeerde en ongemarkeerde routes zijn er vrijwel niet te vinden in de streek. Zeker niet met de specifieke functie “wandelen”.

Dit rapport inclusief bijlagen geeft inzicht in de huidige wandelmogelijkheden in de Duin- en Bollenstreek. Het moet een basis bieden voor het ontwikkelen van concreet wandelbeleid in Duin- en Bollenstreek.

Met de informatie verkregen uit dit project kunnen projectvoorstellen worden opgesteld om het wandelen in de regio een impuls te geven. Het aanleggen en vermarkten van enkele routes kan inzicht geven of het zinvol is om in de streek een compleet wandelnetwerk te ontwikkelen.

De opbouw van het rapport is als volgt. Hoofdstuk 2 geeft de werkwijze weer. Hoofdstuk 3 is een weergave van de huidige situatie zoals dat op de basiswandelkaart is weergegeven. In hoofdstuk 4 zijn conclusies en aanbevelingen te vinden.

2. Werkwijze

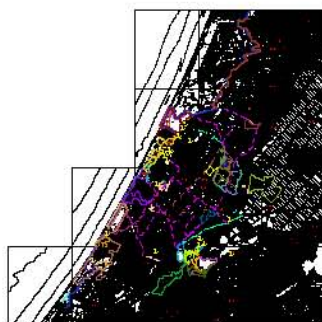
De eerste actie binnen het project is het verkrijgen van zoveel mogelijk informatie over de huidige situatie wat betreft wandelen in de Duin- en Bollenstreek. Het betreft een analyse van de huidige wandelmogelijkheden. Hierbij is een scheiding gemaakt tussen gemarkeerde wandelroutes en ongemarkeerde wandelroutes.

Om deze informatie te verkrijgen is een bezoek gebracht aan alle VV winkels en VV steunpunten in de regio. Hier is alle mogelijke informatie wat betreft wandelpaden meegenomen. Hier bleek dat wandelen onderontwikkeld is in de regio. Een algemene indruk was dat de medewerkers van de VV's vrijwel geen informatie konden verstrekken over de wandelmogelijkheden in de regio, dan wel alleen het uitreiken van enkele folders. Een andere belangrijke informatiebron die gebruikt is, is Internet. Via dit medium is gezocht naar alle mogelijke informatie op het gebied van wandelen in de regio. Zoals aangegeven in de inleiding zijn de wandelingen over de natuurterreinen belangrijk, om deze informatie te verkrijgen is, daarom contact gelegd met de terreinbeheerders. Daarnaast is er contact geweest met enkele wandelverenigingen in de regio. Deze verenigingen organiseren bijvoorbeeld jaarlijkse wandelingen in de regio in evenementvorm, bijvoorbeeld 4-daagse wandelingen. Informatie verkregen via deze clubs bleek niet van doorslaggevend belang. De routes en de paden zijn wel van belang maar bleken niet zozeer een aanvulling op de gegevens die al beschikbaar waren via het kaartmateriaal.

Na het verzamelen van informatie is begonnen met de verwerking. Een tweetal producten vormen het resultaat van de informatieverwerking. Het betreft een uitgebreide lijst van gegevens in verschillende categorieën met per route o.a. aangegeven: de lengte, de markering en de informatievoorziening. De routes zijn allen gecodeerd in de lijst welke correspondeert met de codering in de basiswandelkaart.

De basiswandelkaart is een netwerk van paden weergegeven op een topografische onderlegger. De wandelingen zijn allemaal ingetekend met behulp van het programma ArcGis.

De kaart en de bijbehorende lijst vormen de belangrijkste producten, de rapportage beschrijft de verkregen informatie van de wandelmogelijkheden in de Duin- en Bollenstreek. Daarnaast zijn er kansen gesignaleerd waarover adviezen voor ontwikkelingen betreffende het wandelen in de regio uit zijn voort gekomen. Verder is naar aanleiding van het gebiedsatelier "Toerisme en recreatie" informatie verkregen voor ontwikkelingsrichtingen. Hiermee wordt meteen aangesloten bij toekomstig beleid, omdat informatie uit de gebiedsateliers wordt gebruikt als input voor de regionale structuurvisie.

Figuur 1, Basiswandelkaart Duin- en Bollenstreek

Zie verder:

Bijlage 4: Wandelclubs Duin- en Bollenstreek

1. Huidige situatie

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een uitwerking weer van de huidige situatie. De details zijn weergegeven op kaarten en de lijsten, deze beschrijving betreft vooral de rode lijn van het onderzoek.

3.2 Gemarkeerde routes

Totaal zijn binnen dit project in de regio negentien gemarkeerde wandelpaden geïnventariseerd, waarvan één LAW-pad die regio-overschrijdend is. Het grootste deel, dertien van deze routes lopen over de terreinen van Staatsbosbeheer en “Stichting Het Zuidhollands Landschap”, en komen vooral in het duingebied langs de kust voor. De markering bestaat met name uit paaltjes met gekleurde koppen en zijn over het algemeen in goede toestand. De overige gemarkeerde paden worden veelvuldig gebruikt door met name recreanten uit de regio. Een belangrijk gegeven is dat dit met name korte routes betreft van drie tot vijf kilometer. Er komen maar enkele langere routes voor.

Figuur 2, Markering laarzenpad Keukenhof

3.3 Ongemarkeerde routes

Een tweede categorie routes betreffen de ongemarkeerde routes. Dit wil zeggen dat er geen markering in het veld aanwezig is maar wel een beschrijving. Deels zijn deze beschrijvingen in de vorm van een folder te verkrijgen bij de VVV's en deels te vinden op Internet. Over het gebruik van deze routes kan niet heel veel worden gezegd. Wel is het een feit dat over het algemeen de gemarkeerde routes vaker worden gebruikt. De ongemarkeerde routes betreffen voornamelijk kortere afstanden.

3.4 Overige wandelmogelijkheden

Naast het wandelen volgens routes is gekeken naar de overige wandelmogelijkheden in de Duin- en Bollenstreek. Het gaat om paden of wegen die kansen bieden om op een vrij eenvoudige manier wandelroutes langs of over te ontwikkelen. Omdat hier gebruik

gemaakt kan worden van de bestaande wegen of fietspaden is het ontwikkelen van nieuwe routes vrij eenvoudig te realiseren. Over de aantrekkelijkheid of de veiligheid van deze mogelijkheden kan een aparte discussie worden gevoerd. In elk geval moet hiervoor intensief overleg gevoerd te worden met grondeigenaren en wegbeheerders en dergelijke.

Op de basiswandelkaart zijn deze wandelmogelijkheden gescheiden in de volgende categorieën: 'wandelen op fietspad, langs openbare weg', 'wandelen op vrijliggend fietspad', 'wandelen over openbare weg' en nog overige paden onder: 'wandelpad'.

Figuur 3, Wandelen langs fietspaden a

Figuur 4, Wandelen langs fietspaden b

3.5 Belangrijk voorzieningen

In deze laatste categorie zijn alle voor het wandelnetwerk van belang zijnde voorzieningen in kaart gebracht. Het gaat onder andere om de stations, de campings en de overige recreatief belangrijke punten.

Om de aantrekkelijkheid van de routes te vergroten moet rekening worden gehouden met voorzieningen langs de route. Daarnaast kunnen bepaalde bezienswaardigheden als uitgangspunt worden genomen, zoals bijvoorbeeld bollenschuren, kastelen en ruïnes.

Zie verder:

Bijlage 1: Basiswandelkaart Duin- en Bollenstreek

Bijlage 2: Gegevens Basiswandelkaart Duin- en Bollenstreek

4. Aanbevelingen en conclusie

4.1 Mogelijkheden voor nieuwe routes

In dit hoofdstuk worden enkele adviezen beschreven om het wandelnetwerk in de regio een impuls te geven. De aanleiding van deze nieuwe routes komt deels voort uit eerder beschreven adviezen over het wandelbeleid in de regio en daarnaast is de informatie verkregen uit het Gebiedsatelier Recreatie en Toerisme van belang. De 5 verschillende “adviesroutes” zouden een opstap kunnen zijn voor nadere uitwerking binnen een nieuw project.

Een aspect wat daarnaast verder onderzocht kan worden, is eventuele de meest aantrekkelijke ongemarkeerde routes in de toekomst gaan markeren en professionaliseren. Op deze manier maak je efficiënt gebruik van bestaande informatie.

4.2 Themawandelingen

Verschillende aspecten in de regio geven aanleiding tot het ontwikkelen van enkele themawandelingen. Met deze wandelingen zal je een bepaald publiek interesseren, echter bijvoorbeeld de bollenschuren zijn wel heel regiogebonden en beeldbepalend. Op de “advieskaart” zijn enkele van de routes met suggestielijnen aangegeven.

A. Wandelen langs bollenschuren en bollenerfgoed

De bloembollenteelt is de bepalende factor in de regio. In het landschap zijn nog een flink aantal oude bollenschuren te vinden welke ook speciale aandacht krijgen vanuit verschillende projecten. Daarnaast kunnen bijvoorbeeld het Bloembollenmuseum en Panorama Tulip Land deel uit maken van dit thema.

De uitwerking van deze route(s) moet bij voorbaat worden opgepakt met bijvoorbeeld het Cultuurhistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek. Er kan uiteraard gekozen worden voor een combinatie met het openbaar vervoer om de aantrekkelijkheid te vergroten, vanwege de lengte van de route.

Figuur 5, Gerestaureerde bollenschuur in het landschap

B. Wandelen langs kastelen en Ruïnes

Een drietal kastelen en ruïnes kunnen zeker deel uitmaken van deze route namelijk: Kasteel Keukenhof, Ruïne van Teijlingen en 't Huys Dever. Na het aandoen van de drie objecten kan bijvoorbeeld de teruglopen gaan via de Ringdijk in de ‘Lisserpoelpolder’. Op deze manier ontsluit je een zeer aantrekkelijk gebied met een route. Ook hier is de

afstand weer relatief hoog en zal gezocht moeten worden naar oplossingen om de aantrekkelijkheid van deze route te verhogen door te kijken of er combinaties mogelijk zijn met het openbaar vervoer.

Het startpunt van dergelijke route zou het landgoed Keukenhof kunnen zijn, omdat hier al veel ontwikkelingen op recreatief gebied gaan plaatsvinden. Daarnaast is hier voldoende parkeergelegenheid aanwezig. Om draagvlak te krijgen voor deze route zal samenwerking met de stichtingsbesturen noodzakelijk zijn. Daarnaast kan de uitwerking worden opgepakt met het Cultuurhistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek omdat deze veel belang hebben bij de objecten binnen de route.

Figuur 6, 't Huys Dever

4.3 Wandelen en Openbaar Vervoer

In de praktijk blijkt dat wandelaars steeds vaker een openbaar vervoer- (OV) punt kiezen als start- of eindpunt van een wandeling. Daarnaast kunnen er met het OV interessante verbindingen tot stand worden gebracht.

C. NS Wandelroute Hillegom-Voorhout

Omdat de Duin- en Bollenstreek momenteel 2 NS stations heeft kan hier gebruik van worden gemaakt door het ontwikkelen van een NS-wandelroute tussen deze twee stations. Onderweg kunnen verschillende voorzieningen worden aangedaan. In het hart van deze route ligt bijvoorbeeld Landgoed Keukenhof en de Tentoonstelling Keukenhof. Op het landgoed zijn verschillende ontwikkelingen gaande waardoor het de aantrekkelijkheid zal vergroten.

Het uitwerken van deze route kan een ingewikkeld traject zijn omdat hier het LAW, het wandelplatform bij betrokken moet gaan worden. Deze organisatie ontwikkeld de NS-wandelroutes. Het belang van dergelijke wandeling in de Duin- en Bollenstreek moet worden onderkend voordat men eraan zal meewerken.

D. Wandelingen i.s.m. Connexion

De buslijnen in de regio zijn goed vertegenwoordigd en doen belangrijke steden zoals Leiden en Haarlem aan. Het is dus aan te bevelen om te zoeken naar mogelijkheden om gebruik te maken van de aanwezige buslijnen.

Als basiskaart kan de buslijnenkaart worden gebruikt om van hieruit interessante wandelingen in het gebied uit te zetten.

4.4 Verbindingen

E. Oost-west verbindingen

Momenteel zijn aantrekkelijke oost-west verbindingen vrij beperkt, zeker op recreatief gebied. Juist de overgangen tussen de vroegere strandwallen en strandvlaktes zouden beter inzichtelijk gemaakt kunnen worden, zodat dit tijdens wandelingen beleefd wordt. Ook met bebording in het veld kan hierop worden gewezen, zodat de geschiedenis van het landschap inzichtelijk wordt. Vanaf Landgoed Keukenhof kan een oost-west verbinding worden ingezet richting het duingebied om vervolgens iets in zuidelijke richting via Noordwijkerhout weer een west-oost verbinding te creëren wat aansluiting kan vinden in het meest zuidelijke puntje van het landschap rondom Keukenhof wat in bezit is van “Het Zuidhollands Landschap”.

Zie verder:

Bijlage 3: Advieskaart

4.5 Conclusie

Uit de inventarisatie bleek dat een heel aantal vrijliggende fietspaden goed gebruikt kan worden als wandelverbinding. Hier liggen kansen om het huidige netwerk op een vrij eenvoudige manier te gebruiken voor wandelverbindingen. Op deze manier ontstaan niet zozeer wandelingen door het bollenlandschap, maar erlangs. Het ontwikkelen van wandelroutes door de bollenvelden zal toch een te zwaar traject zijn, omdat de bollentelers dergelijke ontwikkelingen niet waarderen. Daarnaast is het dus allemaal in particulier eigendom, waardoor er allerlei vergoedingen en contracten noodzakelijk zijn. Met bovengenoemde 5 routes is aansluiting te vinden bij de vraag uit de regio, daarnaast passen bijvoorbeeld de routes gecombineerd met het openbaar vervoer erg in de trend die momenteel gaande is. Verder kan een start worden gemaakt met het ontwikkelen van een recreatief knooppunt bij landgoed Keukenhof.

Een punt van aandacht is daarnaast het voortvarend afmaken van het huidige netwerk rondom Keukenhof wat al voor een groot gedeelte is aangelegd. De samenwerking met de bollentelers in het buitengebied is hier nog een heikel punt.

Wat bij de gehele ontwikkeling van de wandelroutes noodzakelijk is, is het professioneel vermarkten van de routes. Uit de bezoeken bij de VVV's bleek dat het wandelen ondergeschikte aandacht heeft in de regio. Juist via de VVV's moeten de routes uiteindelijk aan de man worden gebracht, dus zal dit voortvarend moeten worden opgepakt.

Een ander punt van aandacht is het regionaal organiseren van een “wandelaanspreekpunt” waar alle wandelinitiatieven vanuit gemeentes en andere organisaties kunnen worden gebundeld zodat er een “regionaal denken” betreffende wandelen ontstaat. Momenteel zie je nog steeds dat er initiatieven worden ontwikkeld en uitgevoerd op individueel en lokaal niveau.

Bijlage 1

Basiswandelkaart Duin- en Bollenstreek

Bijlage 2

Gegevens Basiswandelkaart Duin- en Bollenstreek

Bijlage 3

Advieskaart

Bijlage 4

Overzicht wandelclubs Bollenstreek